

SIONULU ROMANESCU

fóia besericésca, literaria si scolastica.

Vien'a,
15. Iuliu
1865.

Sionulu rom. ese de dóne ori pre luna, in 1. si 15. a. lunei, cuprindendu o còla si diumetate. Pretiulu pre unu anu e 4 fl. v. a., pre diumetate de anu 2 fl. v. a. Pentru tiere afara de Austri'a se mai adauge portulu postalu.

Nu
2

Prenumerarea se face la redactiune in seminariulu gr. c. centralu din Vien'a (Schönlaterngasse Nr. 10), si la p. t. domni corespundinti. Tóte epistolele sunt de a se tramite la redactiune francate. Corespundintiele nepublicate se voru arde. Scrisori anonime nu se primescu.

Anulu
I.

CUPRINSULU: Observarea canóneloru díecesane. — Studie asupr'a crestinismului. — Despre sínóde cu privire la Romanii gr. catolici. — Educatiunea colegiala. — Corespundintie: Lugosiu (natiune si religione); San-Miclosiulu mare (necasuri pentru çimterimu). — Inscientiari din provinci'a nóstra besericésca. — Statistic'a scóteloru din díeces'a Ghierlei. — Literatura. — Ochire prin lumea politica. — Varietati.

Observarea canóneloru díecesane.

Cercandu noi in campulu istoriei besericesci aflamu, cumca in beseric'a crestina sínódele díecesane din inceputulu lor au avutu dreptu de a aduce legi seu statute díecesane si cumca sínódele besericesci cu acestu dreptu s'au si folositu. Cu astfeliu de dreptu s'au folositu si sínódele besericesci transilvanene romanesci, si au adusu mai multe legi seu canóne besericesci, oblegatórie parte pre poporeni parte pre persónele besericesci, dintre cari canóne o parte buna prin silinti'a barbatiloru zelosi s'a conserbatu pana in tempulu de faciá, si se potu aflá si cití in istori'a besericésca scrisa de Pietru Maioru si in alte opuri.

Unele dintre canónele díecesane conserbate, mutandu-se impregiurarile, au esútu din usu, si cá astfeliu invecchite esúte din usu nu se potu restaurá prin persóne particularie, fora numai pre cale legala; decum'va inse sunt acelea bune, aplicabili si nu sunt contrarie decreteloru concilieloru generali si invetiaturei celei adeverate a mamei beserice de la Rom'a. Altele dintre acelea, mai alesu statutele cele mai prospete ale sínódeloru díecesane transilvane, pentru santieni'a lor si pentru scopulu celu salutare, pentru care s'au adusu, sunt demne de totu respectulu; inse dorere, cá acelea unii dintre fii beserice romane nu-le pretiuescu, nu-le tienu dupa cumu trebuie si dupa cumu pretinde binele beserice romane si auctoritatea sínódeloru besericesci; ba cei mai multi dintre preoti nici nu le-au cunoscut. Asta stare rea a canóneloru díecesane produce multe neplaceri, neindestulari, neregularitati si daune numeróse, cari le observamu cu mare dorere si in tempulu nostru si cari rele aru lipsí seu baremu s'aru inpuçiná atunci, candu statutele díecesane esústinti s'aru stimá dupa cumu trebuie se se stimeze, si s'aru observá dupa cumu se observa legile soçietatiloru legali bine organizate, cari fora observarea statuteloru sale nu si-arú poté ajunge scopulu destinatu: consolidarea, si infflorirea lor.

Esaminandu canónele díecesane a besericei nóstre aflamu, cumca unele dintr'insele sunt defectuóse si nu corespundu cerintieloru presinti a besericei nóstre. Inse pentru aceea nemerui dintre fii besericei nóstre i-este iertatu a-le ignorá si a-se dispensá pe sine de la observarea lor dupa voia sa propria: a) cáci ronduelile sínódeloru besericei nóstre, in cari se afla defecte, sunt puçine; cele mai multe dintre ele sunt bune si cuprindu in sine regule salutare, rationavere pentru religios'a educatiune a poporeniloru, pentru esemplar'a viétia a

preotiloru, pentru ordinea si bunastarea besericei romane, cari regule prelanga nenumeratele lor folóse morali si materiali sunt inca totu atâtea fructe frumóse a vietiei constitutiunale besericesci, totu atâte monumente a dreptului clerului romanescu, intre multe valuri si furtune conservatu pana in tempulu de faciá, si cuprindu in sine sementi'a acea salutare, care si in viitoriu va produce multe bune si frumóse pentru beseric'a romana; b.) cáci canónele díecesane nu sunt aduse, cá se-le mance moliele, siórecii si pulbera de prin archive, ci sunt aduse pentru binele persóneloru besericesci si a poporeniloru beserice romane; ele obléga pe toti fii besericei nóstre fora de esceptiune, i- oblega chiaru asia precumu oblega legile altoru soçietati pre membrii sei, cari pêntru defectuositatea legiloru (carei defectuositati sunt espuse tóte legile umane) nu sunt indreptatiti a ignorá legile soçietatiloru si dupa propriulu arbitriu a-se scóte pre sine de sub oblegamentulu lor, care oblegamentu nu se póte rumpe, pana ce legile sunt inca in viétia.

Deca canónele díecesane a besericei nóstre au defectele sale, si deca ele nu corespundu asta-di intru tóte recerintieloru beserice: pentru vindecarea acestui reu se póte aflá medicina salutará; aceea inse nu e nici imnorarea canóneloru neci neobservarea acesto'ra, ci e rationover'a si legal'a loru diregere seu reformare si indeplinire facúnde prin sinodulu besericescu. O astfeliu de medicina nu e contraria neci mintei celei sanetóse, care demanda a ne perfectiuná in tóte lucrurile nóstre; neci invetiaturei santiloru parinti, dintre cari s. Augustinu díce: „cá nu e adeverata aceea dísa: ce a fostu odata bine facutu, nu trebuie mutatu necidecátu; pentru cá mutandu-se impregiurarile tempului, mintea cea sanetósa adese poftesce sese mute aceea, ce mainainte a fostu bine facutu.“ (Non itaque verum est, quod dicitur: semel recte factum nullatenus esse mutandum; mutata quippe temporis causa, quod recte ante factum fuerat, ita mutari vera ratio plerumque flagitat. epist. V. ad Marcell.); neci repumna ea pracei sínódeloru díecesane, cari precumu in beserica rom. un. asia si in beseric'a rom. cat. reformandu cele defectuóse in tempii trecuti au adusu statute díecesane dupa impregiurarile tempului si a poporeniloru. Fiendu cá dara ratiunaver'a deregere si indeplinire a canóneloru díecesane a besericei nóstre se póte face in modu legalu: trebuie reservandu-se cele bune se se si faca astfeliu, adica in sinodulu besericescu, intre marginele decreteloru concilieloru besericesci universale seu particularie probate; pentru cá spiritulu tempului si impregiurarile beserice si a scóteloru nóstre asta-di ne

impunu, cá si in ast'a privintia se inaintamu, avendu inaintea ochiloru starea cea ticalósa a popóreloru acelor'a, cari se tienu de cele vechi desí defectuose, cumu se tiene orbulu de gardu, si stagneza, cumu s'au pomenitu, in rugina cu multa dauna materiala si spirituala.

Geniulu tempului si starea cea inapoiata a educatiunei poporului romanu si a prunciloru lui cu viersu mare ne striga: cá se ne fiama de pruncuti mici romani, cari plangu dupa pane spirituala; geniulu tempului si impregirarile besericeí romane asta-di ne provóca: cá se respectamu dorintiele cele ferbinti ale poporului romanu bine semtitoriu, care demultu suspinandu doresce institutiuni salutarie amesuratu lipseloru besericeí romane si poftesce canóne fructifere puse in praesa, cara nu numai pre papiru cá racii Tiganului; si asia strinsu ne indetorescu: se invetiamu din esemplulu lui I. Christosu, care n'a stricatu legea, ci a indeplinit'o deregundu cele nedeplinite; se invetiamu din exemplele cele frumóse ale imitatiuniloru si reformeloru rationavere si a altoru popore mai culte, ear anume din esemplulu Romaniloru celoru antici, stramosiloru nostri, cari reformandu cele defectuose si imitandu pre Greci si-au facutu legi folositorie, pre cari si asta-di le stimeza lumea cea culta cá pre *ratiunea seau mintea descrisa* (ratio scripta); se invetiamu din esemplulu gintiloru celoru civilisate ale Europei, din esemplulu Germaniloru, cari indeplinindu cele defectuose, imitandu pe Romanii cei antici si pre altii au facutu progrese mari si uimitórie in scientia si in educatiunea morala si religiósa; se invetiamu din esemplulu altoru popóre culte, cari ascultandu graiul geniului tempului si respectandu dorintiele cele juste a celoru binesemtitori, in sensulu invetiaturei mamei beserice si-au indeplinitu institutiunile cele defectuose. Astfeliu luandu invetiatura salutaria pentru binele comunu, se ne deregemu statutele díecesane, si se ne formamu in sinodu in modu legalu regule fericitórie, dupa cumu pretinde binele besericeí si a natiunei nóstre romane, care cu totu dreptulu cere dela clerulu nostru, cá cu poteri unite lucrandu, semenandu, plevindu si udandu in vii'a domnului se o infrumusetieze cu pomi de viétia, cari se aduca frupte dulci si nutritórie, de cari poftesce I. Christosu rescumparatoriulu genului omenescu.

Cá se se póta inse in privinti'a deregerei si indeplirei canóneloru díecesane face in sinodu unu lucru bunu si folositoriu, dupa parerea mea individuala e necesariu, cá inainte de a-se tiené sinodu besericescu se se pregatésca unu proieptu de statute seau canóne, care se fia compuse intre marginile trase de conciliile besericesci cu privire la lipsile besericeí, clerului, popóreniloru si a scoleloru romane, dara luandu-se in consideratiune si acele canóne díecesane transilvanene de a sinodeloru de mainainte, cari canóne de o parte sunt folositorie cara de alt'a nu sunt contrarie decreteloru concilieloru legali, neci repumnante datineloru parintiesci legalminte aprobate si usitate in beseric'a romana unita. Prin unu asemenea proieptu pregatitu inainte de tienearea sinodului besericescu fórte multu s'ar ajutorá sinodulu tienendu in deregerea reguleloru celoru defectuose si in stabilirea canóneloru díecesane, si afara de acést'a s'aru economisá fórte multu prin o asemenea pregatire si in privinti'a tempului, care totdeun'a si pretotindeni e fórte scumpu; dara pre la sinodele nóstre fačia cu besericele méseru cu protopopii si preoti lipsiti si reu provediuti ar devení si mai scumpu. G. P., canon.

Studie asupr'a crestinismului.

II. „Io nu am opu — dicu mai incolo — de alte adeveruri; mi e de ajunsu aceea, ce-mi dictexa ratiunea.“ Acésta replica e sacrilega si blasfema.

E de ajunsu pentru voi... inse aci nu e de vediatu aceea, ce ve e voue de ajunsu, ci e vorba despre aceea, ce voiesce Domnedieu. Si deca Domnedieu binevoi din nemarginit'a sa bunetate a ne descoperí nescari adeveruri, pre cari mintea omenesca nu le pote cuprinde, ore cade-se se le aruncati de una lature? Si deca Domnedieu vrù prin autoritatea sa a ne prescrie obligatiuni si a ne dá precepte, cari nu le pote precepe ratiunea vostra naturalmente, avere-ati voi dreptu de a ve subtrage de la ele?

Isusu Christosu binevoi a ne descoperí: cá scopulu finale alu omului nu consiste in alta fericare, decâtu in fericit'a lui visiune, la carea cá se potemu ajunge ne sunt necesarie fapte in statulu gratiei, ear cá se potemu castigá asta gratia e opu de crediatu in Rescumparatoriulu lumii; — ne descoperí: cá dinsulu a prescisu de midfloce a salutei sacrificiulu si sacramentele si cá acestea se afla numai in aceea societate, care se numesce *beseric'a*; — ne descoperí: cá elu nu cunosce de ai sei decâtu pre acei'a, cari traescu amesuratu legiloru prescise de dinsulu, ear' pentru cei cuntrari e destinata par'a focului eternu. — Cu unu cuventu a dilatatu marginile naturei, a perfectianatu ratiunea, si a sublimatu pre omu si l'a inaltiatu prin gratia la demnitatea de fiulu lui Domnedieu, l'a facutu Domnedieu prin participare, si vré, cá omulu se vieze si se lucre cá unu atare. Si deca tote aceste sunt adeverate, se nu aiba dreptu de a pretinde asia ceva? — Apoi dora nu se va incumetá omulu de a prescrie legi lui Domnedieu despre aceea, ce i-ar fi si nu fi de ajunsu, de a punc stavila comunicatiunei divine, si de a-i prescrie conditiuni, sub cari ar vre se se supuna lui!

Candu ati avé acestu dreptu, v'ati poté insi-ve si creá, conserbá si formá ultim'a fericare, si asia ar fi perfecta nedependinti'a vostra. — Ore acestu lucru ridiculu nu e impreunatu cu blasfemia? Dara se pasimu puçinelu mai departe. *Credinti'a* nu numai cá nu e in opusetiune cu ratiunea, ci e conforma ei cu totulu. Si cumu nu, deca noi asie suntemu intogmiti de la natura, încátu nu potemu vietuít in societate fora de a crede; au acésta impregiurare se nu sierbesca de una scola preparatoria spre aceea, ce e cu multu mai nobile, spre credinti'a in Domnedieu? Aceste sunt obserbatiuni de ale santiloru parinti si altoru autori alesi din tempurile mai prospete, si voi ve poteti trage sem'a cu ele. — Ce e prunci'a si teneretiele nostre alt'a, decâtu una credintia in parinti? Ce e alt'a intimulu comerciulu in vieti'a omenesca, decâtu una credintia perpetua in omeni —?

Credemu parintiloru, cá sunt genitorii nostri; credemu consoçiloru, cetatianiloru, mediciloru, legelatoriloru, si le dâmu pre man'a loru tota substanti'a nostra, tote interesele nostre si inca, ce e mai multu, chiaru si vieti'a nostra — nu e asia? — E acést'a incontr'a ratiunei? Cine ar respunde in modu positivu, va fi astrinsu mai inainte de tote se incrimineze de neratiunale intregulu genu omenescu. Si deca nu e incontr'a ratiunei a crede lui

Domnedieu? De ce? Atuncia am judecă altmintrea despre lucrurile pamentene si altmintrea despre cele ceresci. —

Cine scie deca nu se va face si una atare descoperire in vre-una di frumosica. Pana candu inse se va face si atare descoperire, noi vomu remané prelanga aceea asertiune, că ratiunea nu are argumente de ajunsu spre a se opune credintiei.

Si inca mai multu! — Noi tienemu credinti'a de unu lucru atatu de ratiunabile, încātu refutarea-i o consideramu de una nebunia. Dacă nu vomu face se prindeti ast'a cu mana, nu-mi mai dati dereptu. Au nu e adeveratu, că a *crede fora fundamentu* e unu lucru chiaru asia de absurdu, că a nu crede candu avemu ratiuni, cari militeza pentru credintia? — Mintea sanctosa condemna primulu casu, pentru că e poc-usioru credibile; má ea condemna si alu doile, pentru că e absurdu. — Dara dieu! ce ati cugetá, candu io nu asi voi se crediu, că existe Americ'a, pentru că nu am fostu in ea, ori că a existatu candu-va in Franci'a Napoleone I., pentru că nu l'am vedintu in persona? Ce judecata v'ati face despre mine? Eaca me ati petrece pana la cas'a smintitiloru — fora de a-mi face vre una nedereptate. Si cumu s' ar poté negá acést'a? Plina e Europ'a de productele americane, afla-se la noi cetatiani americani si multi cetatiani de ai nostri au caletoritu prin ea. Asemenea avemu istori'a acelu imperatu descrisa, sunt inca multi in lume cari-lu vediura; ma si copii-si aducu inca aminte de numele Marengo, Dresd'a si Beresin'a pre unde si fece elu intreprinderile sale. — Si totusi ar mai poté se aiba cine-va cutediare de a se indoí, că a existatu odata. — Vedeti, că pote omulu lucrá incontr'a ratiunei si atunci, candu nu crede vre-una fapta. — Acumu e de sciutu că nice una fapta consemnata in istoria, comprobata prin monumente, nuc atátu de *solemne* atátu de indubitata, insoçita de atâte argumente façia cu autenticitatea-i, cá fãpt'a despre venirea si revelarea lui Christosu. — Intru acést'a conspira istori'a, traditiunea, monumentele redicate de amici si inimiçi, de invetiati si neinvetiati, de credintiosi si necredintiosi, de lumea barbara si civilisata, încātu cine se ar indoí despre ast'a, ar inflige unu vulnu intregului genu omenescu si l'ar face cu tota solemnitatea de mintiune! —

Cumu dara ar poté se nu fía in ochii ratiunei una absurditate, candu cine-va s'ar indoí despre una fapta atátu de probata?

Remane deci adeveru verde, că numai cei cu gre-lusi in capu se potu indoí despre adeveratatea crestinismului, numai acei'a potu lapedá credinti'a in elu, *asia, încātu au cautá se credemu, au se ne lapedamu de minte-a-ce ne, a datu Domnedieu*. Unu ce alu treilea nu are loru aci. — En vedeti acum'a, ore e ratiunea contraria credintiei?!

Spre intarirea acestui adeveru mai avemu doue argumente de mare insemnetate. *Primulu argumentu* e, că ómenii cei mai eruditi, geniele cele mai stralucite ale vécuriloru crestine, toti crediura si inca tare in crestinismu. —

Cine va cutediá se dica, că acei'a pre cari noi i-chiamamu *santi parinti*, nu aru fi fostu in tote vécurile cugetatorii cei mai profundi, eruditii cei mai adunci?

Stergeti din analele Africeii numele unui Tertulianu, s. Augustinu, s. Fulgentiu, s. Ciprianu si Arno-biu si apoi spuneti-mi, cari fure in acelu tempu invetiati Africeii? Stergeti din analele Greciei: acei Basilii, Crisostomi, Gregorii, Origeni si Teodoretii si aretati-mi,

cine au lasatu asemenea loru posteritatiei monumente atátu de stralucite?!

Faceti asemenea cu s. parinti latini: cu unu Ambrosiu, Leone, Gregoriu si Rufinu, puneti-i in cumpana cu invetiati acoloru tempuri si ore cine-i va intrece?

Cautati la véculu de midilocu si veti vedé: unu Bed'a, Alcuinu, s. Anselmu, Lanfrancu, Marele Albertu, Dales, Scotu, unu s. Tom'a si unu s. Bonaventur'a. Eaca acesti omeni, geniele cele extraordinarie ale seculiloru, acesti omeni a caror'a eruditune si opuri ne punu in mirare, toti pana in unulu crediura tare in crestinismu, toti asudara di si nopte pentru credintia.

Si apoi ce va se insemne acést'a? — Au nu e acést'a unu documentu viu, că ratiunea omenesca nu numai că nu e contraria credintiei, ci dincontra militeza intru unu modu splendidu in favorea acestei? La dincontr'a amu fi astrinsi se marturisimu, că intieptii-su nebuni, — si nebunii intiepti. Dara credemu impreuna cu lectoriulu, că lumea inca nu s'a intorsu pre dosu.

(va urmá.)

Despre sínóde, cu privire la Romanii gr. catolici.

III.

„Ce altu scopu a avutu cand'va beserie'a cu decretule conciliiloru, decātu cá ceea, ce mainainte se credea in simplicitate, dupa aceea cu atátu mai cu serguintia se se créda; si ceea, ce mainainte se predicá in linisce, acumu cu atátu mai cu focu se se predice; eara ceea, ce mai demultu siguru se observá, dupa aceea cu atátu mai cu grigia se se observe?« Vincent. de Lerin. Comonit. cap. 32.

Unii afla, că fras'a „archi- si episcopiloru le va fi iertatu (liberum erit)“ din citatulu art. IV. alu concordatului ar fi elastica, cá-si-cand u ar lasá cu totulu in voi'a archiereiloru de a aduná seau ba sínóde, fora de a-i si obligá totodata cá se adune. Ast'a e inse numai la parere asia si numai pana candu vomu scapá din vedere motivulu, din carele se formulá acelu articlu astfelu. Care fú acelu motivu? Lu-atinseramu mai susu. E lucru cunoscutu adica, că depre tempulu imperatului Iosifu II. cu intruducerea placetului regescu pentru publicarea ordinatiuniloru besericesci si cu alte asemeni dispuzetiuni libertatea besericeii nu puçinu se restrinsese si in Austri'a. Si de o atare restringere provenitória de la statu, seau si numai de aparinti'a unei atari restringeri intru libertatile sale canonice a tientitu se mantue pre episcopatulu austriacu santulu scaunu prin acea paruchia de cuvente. Asiadara, cá se repetimu, archiereii romano- si greco-catolici sunt cumu se cade liberi, au dreptu nerestrinsu din partea puterii civile, dar nici din partea Romei, de a deprinde tóte, câte intru gubernarea dieceselor sale li se cuviniu seau din dechiaratiunea seau din despuse-tiunea santelor canonice, dupa disciplin'a presinte a besericeii aprobata de santulu scaunu, eara intre altele si a conchiamá si tiené concilie provinciali si sínóde diecesane.

Ci, dupa acsióm'a juredica: totu dreptulu impune si órecari detorintie seau obligatiuni. Earu in respectulu acest'a *detorinti'a strinsa* a episcopiloru de a celebrá sínóde, in decursulu legelatiunei besericesci mai de atâte ori s'a respicatu si inculcatu cu tot'adinsulu, de câte

concilie mai însemnate ne referéza istori'a eclesiastica. Se lasamu se urméze, precátu se póte in ordine cronologica, si se gráesca pentru demustrarea astei fapte istorice inse-si canonele.

Si mai antáiu canónele santiloru apostoli, estu documentu stravechiu a disciplinei besericesci crestine din epoc'a apostolésca, in can. 36 demanda: „cá episcopii de dóue ori pre anu se tiena sinodu, si se cerceteze despre dogmele religiunei, cumu si certele besericesci intemplanse se le asiedie: si adica odata in a patr'a septemana a Rosalieloru (va se dica: a patr'a dupa Pasci. Zonaras la Beveregius: Synodicon), eara a dóu'a óra in 12 Iperbereteu (Octobre).“ — In consunantia cu acest'a statoresce sinodulu ecum. I. de la Nice'a (325) in can. 5: „cá pentru esaminarea causei celoru aforisiti, clerici ori laici, s'a socotitu se se faca in fiascecare provincia de dóue ori pre anu sínóde: unulu inainte de paresemi, cá cu anime curatíte de tóte pecatele se se proaduca daru curatu lui Domnedieu, eara cel'alaltu tómn'a.“ — Acel'asi lucru mai cu acelesi cuvente lu-statoresce si sinodulu antiochianu (332) in can. 20. „Pentru trebile besericesci, díce, si potolirea sfedeloru s'a socotitu, cá in fiacare provincia se se faca sínóde de episcopi intr' unu anu de dóue ori: odata adica dupa a trei'a septemana a serbatoarei Pasciloru, eara a dóu'a óra in idurile, v. s. d. a 10. dí a lui Octobre; cá la aceste sínóde se se duca preotii si diaconii si toti, cáti se voru fí sentíndu asupriti, pentru cá se-si capete de la sinodu judecat'a.“ — Eará conciliulu ecum. IV. de la Calcedonu (451.) díce in c. 19: „A strabatutu la audiulu nostru, cumca prin provincie nu se tienu sínódele de episcopi statorite prin canone si de aici multe afaceri besericesci, ce au lipsa de indreptare, se negrigescu. Dreptu-ce s. sinodu in intielesulu canóncloru santiloru parinti statoresce, cá episcopii din fiacare provincia se se adune de dóue ori in anu la unu locu, candu va vre episcopulu metropoliei. Eará episcopii, cari nu voru vení, ci voru remané pre acasa, déca sunt sanetosi si liberi de afaceri neapérate si neamanabile, se se certe fratiesce.“ Pracs'a primitiva dara nu se multiamá cu unulu, ci poftiá dóue sínóde pre anu.

Inse pentru greutatile caletoriei si alte impregiurari impiedecatórie decretarile besericesci mai tardie se indetulédia si cu atát'a, cá se se convóce sinodu provincialu macaru odata intr' unu anu, „inse odata la tóta templarea, fora de a avé locu stémetulu vreunei cause seu vre codire,“ díce Zonaras (la: Bevereg. Synodic. can. VIII. Trull.) Astfeliu inca sinodulu cartaginénu (419) vre in can. 26: „cá dupa decretelile cele din Nice'a pentru causele besericesci, cari spre perirea poporului de multe ori se invecnescu, in fiacare anu se se adune sínóde.“ — Asísiderea: „Pentru nevalirile barbariloru — díce sinodulu a cinci-a-sieselea seu din Trul'a (692) in amintitulu can. 8 — cáti si pentru alte cause, ce se templa, cu nepotintia fiendu se se adune de dóue ori pre anu sínódele, s'a socotitu, cá in *totu chipulu* odata pre anu se se faca sinodu in fiascáre eparchia pentru besericescile întrebári.“ — Ast'a otarire o reinoescu parintii sinodului ecum. VII. (787) in can. 6, — si Basili-calele cart. 3. tit. 1. cap. 20. si 21.

Insémna, bune lectoriu, cá cu cátu mai tare incepe in urmarea timpuriloru a se reci zelulu arhierieloru in privinti'a acést'a, cu atát'a se asprescu alaturea si mandatele besericeí. Precandu ele adica intru 'nceputu cuprindeau si respicau indetorirea arhierieloru de a aduná sínóde si a se infacisiá la dinsele oresicumú numai in modu subintielesu si implicitu: canonulu laodiceanu

40 o spune órdínu, „cá episcopii, chiamandu-se la sinodu, se mérga se invetie si se se invetie cele cuviintiose spre indreptarea besericeí.“ — Can. 84 alu sinodului din Cartag. e si mai riguros, statorindu: „cá episcopii impiedecati prin vreo causa cuviósa de a nu se poté infacisiá la sínóde, impiedecarea se o arate metropolitului; ceea ce de n' aru face, se remana neinpartasiti de cátra ceialalti.“ — Eará laudatulu can. 6 alu sinodului ecum. VII. supune mustarerei pre metropolitii, cari s'aru leneví intru adunarea sínodeloru, cumu si pre episcopi, cari fiendu sanetosi si liberi, nu s'aru aflá la tempulu seu de faciá la sínóde; acel'asi canonu apoi pre orícari domnitori aru pune pedece tienerei sínodeloru i-aforisisce. Asia sínódele cele vechi, cari de sine, fora picu de interpretare, sunt destulu de lamurite.

Si ce alt'a ronduescu concilielile tienute dupa trist'a imparechiare escata intre beseric'a resariténa si apuséna? Ele nu sunt in asta privintia, decátu resunetulu credintiosu alu canóncloru besericeí primitive. Cáci, — cá se trecemu preste conciliulu de la Basile'a (1431—37), carele (in sies. XV. la: Hardouin Collectio maxima concilior. gener. et prov. Paris 1715.) ficséza periodulu de trei ani pentru tienerea concilieloru metropolitane, — multu urgisitulu la noi tridentinu (gresí-vomu óre citandu-lu si pre elu?) de se póte inca si mai apriatu decátu tóte pretinde (in sies. XXIV. cap. 2. de reform.): „cá concilielile provinciali spre indreptarea moravuriloru, cumpetarea esceselorú, inpaciuirea certelorú si pentru alte lucruri iertate prin santele canóne se se adune celu púcinu la totu alu treilea anu odata, la care toti episcopii si altii, cari au se se presinte, se fia detori a se aduná. Asísiderea sínódele díecesane se se celebreze in totu anulu. Eará decum'va metropolitii si episcopii aru leneví acestu lucru, se pice sub pedepsele curaite de santele canóne,“ adica sub aforisire (excommunicatio ferendae sententiae.) —

Din tóte aceste e invederatu cá lumin'a sórelui, cátu de presusu a pretiuitu totdeun'a si pretiuesce beseric'a catolica si cátu de aduncu a recunoscutu ea porurea lips'a tienerei sínodeloru; eará indetorirea arhierieloru de a conchiamá sínóde, cumu ar fí potut'o mai chiaru respicá si mai cu energia inculcá, decátu vibrandu fulgerulu escuminecarei preste crescetulu celoru leniosi, decátu amenintiandu-i cu un'a din cele mai aspre pedepse, ce dins'a cá societate morala póte calcatoriloru de legile sale dictá?! Desí de alta parte marturisimu, cá teologii catolici nu invétia a fí sínódele simplu si absolutu necesarie seu neapérate spre gubernarea besericeiloru; si acést'a e lucru naturalu. Pentru cá fragilitatea si nestabilitatea lucruriloru omenesci póte lesne aduce cu sine, cá vreunu episcopu vreunu metropolitu seu altulu uneori prelanga cea mai sincera bunavointia se nu fia in stare a se folosí cu institutiunea sinodala intru gubernarea díceselorú din diferite cause, cumu aru fí d. e. atítiarea animelorú in tempuri turburinti, seraci'a preotiloru si altoru chiamandi, greutati locali, si altele; in care casu apoi firesce cá, si dupa dícal'a comuna, necesitatea frange legea. Dara beseric'a, asta mama iubítória si plina de grigia, n'a lipsitu a dispune si indegetá la astfeliu de templare feliurite midílóce, la folosirea caror'a indrumá pre atari capi besericesci impiedecati, pentru cá totusi scopulu institutului sinodalu se nu sufere nici o scadere. Astfeliu concesse ponteficele presinte episcopiloru austriaci sub absolutismu, cá, in cari dícesese pentru impregiurarile nefavorítórie de atunci nu s'ar poté altmintrea, celebrarea sínodeloru anualí se se impreune

cu tiinerea esercitiunilor spirituali de la Pasci; astfelu episcopulu insuleloru canarice capetă in a. 1720 din partea Romei inviatiunea (Bened. XIV. de syn. dioec. lib. I. cap. 2.), cã dēca, precumu se planse, din cause cuviōse nu-si pōte adunã intregu clerulu intr' unu locu la sinodu, se faca a se intrunî pre totu anulu in mai multe locuri, unde partea respectiva se-si alēga procuratori, pre cari prevediendu-i cu testimoniū autenticu, cã-su deputati alesi, se-i tramita la resiedinti'a episcopēscã spre a reportã despre starea besericeloru. Necesitatea dara, ast'a regi-na neesorabila si neinduplecata, aflã si pentru sinōde unu soiū de surogatu, despre care se pōte celu puçinu atãt'a dīce, cã e mai bunu decãtu nemic'a.

Domnesce óre adi si la noi Romanii uniti vreo atare necesitate, dreptu carea se nu reinvia sinōdele in tōta estinderea loru, pentru cã vorbindu cu Vincentiu de Lerin, ceea ce mai demultu siguru se observã, asta-di cu atãtu mai cu grigia se se observe? Rspundemu negativu si credemu cã estu respunsu-lu demonstraramu de ajunsu in articulu premersu. Dorulu de sinōde e la noi generalu, cãtu mai generalu nu se pōte; Rom'a si inaltulu regimu nu ne impiedeca; din laicii nostri sunt, charu ceriului, inca cei mai multi gat'a spre orice jerfe pentru marirea si frumseti'a casei Domnului; spiritele sunt paciuite, unele, dorere, pana la apatiã si unu spaimentatoriu indiferentismu religiuariu. Deci unu lucru ne trebuesce, venerate cleru romanescu unitu din tōte anghiurile si de tōte gradurile, si acest'a e: bunantielegerea impromutata si sincera. Ast'a e singura puterea magica, carea ar fî in stare se ne farmece in scurtu tempu intr' o beserica rom. gr. cat. bine organisata si infloritōria, cãtu se insufle respectu si contrariiloru natiunei si ai besericei nōstre, cãtu reuvoitorii nostri se nu mai aiba cale a aratã cu degetulu la trebile nōstre cele decadiute. O de ne-ar resunã fiacarui din noi pre tōta or'a si totu minutulu in urechi cunoscut'a sentintia a strabunului Cicerone despre concordia, prin carea si lucrurile cele micutic sporescu si pre carea nu demultu repausatulu nostru poetu laureatu asia de frumosu o ilustrã in viersurile:

Ce mica fũ si Rom'a,
Candu cauti a ei urdiēla:
Din simbure intogm'a
Si cedrulu cresce-afara!

Santulu Carolu Boromeu numiã sinōdele visitatiune generala a eparchieloru; eara renumitululu episcopu alu Veronei Augustinu Valeriu dīcea (la Bened. XIV. l. c.), cã nici o dî nu-i revērsa mai multa bucuria si desfatere, decãtu diu'a de sinodu, in carea incunoscintiandu-se prin vicariū foranei si parochi despre starea dīcesei si moravurile credintiosiloru, i-se pare cã-si vede turm'a cu ochii sei proprii, cã ambla insu-si prin midiloculu ei, cã aude cu urechiele sale dorerile si dorintiele acelei. Candu va sosí óre si pentru prealuminatii nostrii archipastori si pentru poporulu romanu unitu acea dî de bucuria comuna? Se speramu, cã nu e departe.

IV.

„Ochiulu episcopului se chiama archidiacōnulu, pentru cã in loculu episcopului uitandu-se prin dīcesea, ce va vedé cã sunt de coresu, se le corēga si indrepte.“ Inoc. III. cap. Ad haec. 7. de offic. archid.

Vrendu a vorbí puçinu, macaru si numai pentru asociatiunea ideelor, si despre *sinōdele protopopesci*

seau archidiaconali o archipresbiterali, suntemu nevoiti a ne duce inderetru pana la inceputulu acestoru deregutorie besericesci, luandu-ne de caleusu istori'a, cea mai buna magistra.

Numirile de archipresbiteru seau protopopu si de archidiacōnu la noi usulu de tōte dīlele le schimba adi un'a cu alt'a; in vechime inse oficiulu de archipresbiteru nu erã totu un'a cu celu de archidiacōnu.

Incãtu pentru *archipresbiteru* e lucru sciutu, cã, sementi'a relegiunei crestine sedita fiendu mai antãiu prin cetatile imperiului romanu, preotīmea din cetati formã intre sine unu colegiu, unu presbiteriu sub directiunea episcopului, de la carele din urma purcedea tōta puterea si tōta lucrarea in beserica, si in carele cã intr' unu centru se represintã unitatea atãtu a preotīmei cãtu si a intregēi comune besericesci; deunde si sinodulu I. ecum. de la Nice'a in can. 8 opresce, cã in o cetate se nu pōta fî doui episcopi. Celu mai betranu seau mai de frunte dintre presbiterii colegiali curundu a inceputu a se destinge prin numirea de archipresbiteru, fiendu cã ajutã pre episcopulu impiedecatu prin morbu seau alta cauza cuviōsa si-lu supliniã mai alesu la sierbitiulu domnediescu si la celelalte functiuni sante. Latīndu-se mai tardiu crestinetatea si in urmarea acestei inmultīndu-se preotīmea si prin tienuturile din inpregiurimea cetatiloru, pre acolo inca se pusera archipresbiteri, cari, in opusetiune cu cei din cetati dīsi *urbani*, se numiau *rurali* (archipresbyteri vel decani rurales); eara oficiulu loru principalu stetea maicusēma intru a supraveghiã pre preotii decanatului loru cã se-si inplinēscã cu acuratētia detorintiele preotiesci, a reportã episcopului despre starea besericeloru cercuali, a tiené adunari cu preotīmea din tractu si inca dupa marturisirea lui Ducange (in: Glossarium, v. Kalendae) de comunu cu inceputulu fiacarei lune, cu unu cuventu a formã preste totu medulariulu midilocitoriu seau verig'a de lantiu in legatur'a esistinte intre episcopu si cleru.

Incãt'va de altu soiū si si mai mare a fostu puterea *archidiaconiloru*; macarca aceea prealocurea si in vechime cã in presinte se aserie si protopresbiteriloru, si dincontra. Originea archidiaconatului o pune Ferraris (Bibliotheca canonica, jurid. moral. theol.; v. Archidiaconus.) chiaru in tempulu apostoliloru, candu din numerrulu diaconiloru esistinti la o beserica episcopulu lu-facea pre unulu, seau dupa parerea unoru insīsi diaconii alegeau pre unulu din midiloculu seu de archidiacōnu, a carui deregutoria se estindea intru 'nceputu numai la impartīrea lucrului intre diaconi si alti clerici inferiori, la inspectiunea asupr'a acestor'a si alte asemeni afaceri mai menunte. Dara cu tempu, anumitu decandu in apusu dīcesele mai mari cãmu de la sec. VIII. incōce incepura a se subimpartî in decanate mai multe, insemnatatea si auctoritatea loru intr' atãt'a se mari, cãtu archidiaconatulu nu se mai conferiã la simplii diaconi, ci la preoti chirotoniti, deórace precumu archipresbiterii ajutau pre episcopu in afacerile *liturgice*, asemenca archidiaconii incepura a fî man'a cea drepta ori, dupa cumu se esprimu une documente besericesci, ochiulu episcopului in cele *administrative*, incãtu loru le erau supusi in asta privintia chiaru si archipresbiterii. Deaici urmã firesce, cã ambii, atãtu archipresbiterii cãtu si archidiaconii, se priviau de vicariū nascuti (vicariū nati) ai episcopului; eara puterea si juredictiunea ce o aveau fiacare in sfer'a sa, erã tienuta de ordinaria si purcediutōria de la lege (a lege), — in opusetiune cu *oficialii seau vicariū foranei*

opusi archiepiscopilor, si *vicarii generali* opusi archidiaconilor, cari se diceau pusi de omeni (constituti ab homine), si a caroru creare datéza din sec. XII. XIII. si s'a facutu chiaru cu scopu de a formá cu dinstii o reactiune in contr'a prea crescutei si escesivei poteri anume a archidiaconilor, ce incepuse a produce numeroase abusuri. Pre tempulu acumu amintitu adica sfer'a afaceriloru unui archidiaconu cuprindea urmatóriele drepturi insemnate: examinarea popandiloru, presintarea acestor'a la santíre, investitur'a si aprobarea preotiloru inaintati la vreo parochia, visitarea districtelor sale archidiaconali si dreptulu la procuratiunea canonica adica prevederea cu mancare si beutura in atari caletorie din partea celoru visitati, tienera judetieloru sinodali, eserciarea juredictiunei de cérta si pedepsitórie (contentiosa et poenalis) asupr'a clericiloru din archidiaconatu, pre une locuri dictarea pedepselor suspinderi, a escuminecatiunei si a interdictului, si alte asemeni; despre cari se potu vedé mai pre largu Permaneder (Handbuch des Kirchenrechts, §. 357 si urm.) si desu citatii Philipps, Walter si Binterim.

Pre acestu substratu istoricu nemicu nu ni-se pare mai usioru, decâtu a documentá originea catolica a sínodeloru protopopesi seau archidiaconali. Càci, cá se fimu scurti, ast'a o demustra laudatulu dreptu alu archidiaconiloru de a tiené judetie sinodali; ast'a o demustra adunarile preotiloru tractuali, despre cari vediumu pre Duncange adeverindu, cà pre ici cólea se tieneau mai in fiacare luna, dar' in une locuri numai odata seau multu de trei ori in anu; ast'a o demustra numele notariloru ataroru adunari de preoti, numele de martori sinodali (testes synodales); ast'a o demustra legiurile besericesci restringutórie de aceea si asemeni prerogative ale protopopiloru (conc. Trid. sess XXIV. cap. 20. de reform.); asta o demustra — — — dara in urma la ce atâte demustrari? Se luamu a mana celu mai de indemana compendiu de dreptulu canonicu si vomu poté cití intr' insulu, precumca asia numitele conferintie pastorali, ce sunt adi la apuseni in datina a se tiené sub presiedinti'a archidiaconului, nu sunt decâtu remasítie de ale sínodeloru protopopesi de mainainte.

Inse piétr'a scándalei se paru a fí nu intr' atát'a atari sínóde archidiaconali usuate in beseric'a rom. unita, câtu mai vertosu ins'a juredictiunea eserciata de protopopi cu ocasiunea sabóreloru protopopesi mai alesu in causele matrimoniali, cumu si judecatile sabóreloru parochiali aduse de parochu cu asistinti'a curatoriloru besericesci anumitu asupr'a diferiteloru gresiele comise de poporeni in contr'a moralitatei. Deci se mai deschidemu odata pre unu minutu istori'a, se mai frundiarimu prin ea si se aducemu inainte dintr' unu evu, in care tóte institutiunile si cele civili din statele europene erau cá niciodata portate de spiritulu religiositatei si alu catolicitatei celei mai curate; se analisamu unu asiedimentu, care sémena cá ou cu ou cu forurile nostre protopopesi si parochiali.

Dupa migrarea cea mare a popóreloru in Europ'a staturile, cari se redicara pre ruinele vechiei imperatie romane, cunoscura indata, cà spre a poté stabili in acele tempuri barbare o ordine a lucruriloru durabila si fericitória, e neaperatu de lipsa se dee mana cu beseric'a. Dreptu-ce institutiuniloru din statu preste totu li-se substernù o basa crestinésca, se substernura principiele religiunei lui Christosu. Ci statulu, devenitu astfelu crestinescu in intielesulu celu mai adeveratu si mai sublimu, nu se potea de aci inainte marginí numai la legalitatea esterna a faptelor cetatianiloru sei: elu cautà

se mérga inderetru la principiulu vivificatoriu alu aceloru fapte, la *conscientiositate*, ce se nasce din relegiunea si virtutea leintrica si adeverata. Din aceste si atari momente in acea epoca si acele state a fostu cu nepotintia se nu resara, maicuséma sub imperatii si regii franci de la Carolu celu mare incóce, o nóua institutiune inainte de aceea necunoscuta, institutiunea *judetieloru sinodali* seau a *tribunaleloru de moralitate*. Cumu erau acele asiedimente intogmite? Cine, unde judecá? Pre cine judecá? Pentru ce, si dupa ce legi judecá? Se respundemu la tóte aceste pre rondu.

Episcopulu insoçitu de comitii imperiului cá tramisi regesci (missi regii) caletoriá prin diocesa; eara in parochi'a, unde voiá se tienua judetiu sinodalu, unu archidiaconu premergundu si trebile mai mici componendu-le elu insu-si cu ajutoriulu preotiloru locali, aduná pre toti credintiosii si si pre eretici subpedéps'a aforisirei la sinodu. Sosindu episcopulu, alegea deun'a siepte au mai multi din barbatii fruntasi ai comunitatiei si i-jurá, cà voru respunde la tóte intrebarile si voru fí de ajutoriu episcopului intru tóte in cugetulu celu mai curatu. Dupa acea urmau cercarile si intrebatunile despre pécatele, ce cadeau sub sinodu. Pentru curiositate se punemu dupa Burcardu de Würzburg aici câte-va. Sub judecat'a sindului cadeau: toti injuratorii publici; toti betívii; toti, cari-si chivernisiau reu cas'a; toti, cari negrigiau crescerea crestinésca o copiiloru sei; toti curvarii si precurvarii; toti calcatorii de serbatori, cari in locu de beserica se duceau in ospetaria; toti, ce tieneau la credintie desiertte; scl. Celoru vinovati se dictá pedépsa dupa prescrierea canónelor besericesci, cari pre atunci erau normative respectate in multe privintie si de regimulu civilu. — Cine nu vede de aici, câtu de mari folóse ascunde in sine o asemenea institutiune pentru impregiurarile totororu tempuriloru, eara mai alesu câtu de acomodata erá o atare procedura spre a mai inblandi si dumeri puçinu moravurile popóreloru, ce se aflau inca in selbatici'a primitiva?

Dara suit'a unoru episcopi cu ocasiunea ataroru sínóde crescea din di in di si cu dinst'a spesirea parochiloru si a comunetatoru, intr' atát'a, câtu une concilie se vediura constrinse a oprí, cá episcopulu se nu duca cu sine la asia ocasiuni mai multi de cincideci de cai, si nu asia de multi cani si paseri, nici se siéda mai multu de o di intr' o parochia. De alta parta episcopii si asia incarcati fiendu cu alte afaceri nenumerate, in cele din urma tienera judetieloru sinodali o de moralitate o incredintiara archidiaconiloru si archiepiscopiloru, retienendu-si a celebrá in resiedinti'a episcopésca unu sinodu generalu mai cu séma pentru trebile nobililoru („soli tamen nobiles excipiantur, qui ad nostram synodum noscuntur specialiter pertinere.“ Tom. III. concil. German. auct. Schannat pag. 623.) Judetiele sinodali archiepiscopali seau decanali se tieneau si de trei ori pre anu si presiedea seau decanulu seau si numai parochulu localu; in tóte celelalte puncte erau in form'a celoru episcopesci, numai câtu la aceste in loculu comitiloru asistau deregutorii civili subalterni.

Asiadara sínódele protopopesi si parochiane cu juredictiunea loru, aceste institute ale beserice romane unite sorori dulci cu sínódele franco-germane de moralitate din evulu mediu, dupa parera nóstra necumu si fia unu fetu alu pseudo-reformatiunei din sec. XVI., cumu sunt aplecati unii a crede; ci mai vertosu, ce s'atinge de esinti'a loru interna, sunt asia de vechie cá insu-si crestinismulu, de-óra-ce ele se basédia in spiri-

tulu acestui'a, si au de intemeiatoriu pre Acel'a, carele (la Mat. 18, 15—17) dîse: „De va gresî tie fratele teu, mergi si-lu cërta pre elu intre tine si intre elu singuru; deci de te va ascultá, ai dobenditu pre fratele teu. Eará de nu te va ascultá, iea impreuna cu tine inca pre unulu seau pre doui, cá in gur'a a dóua seau trei marturie se stee totu cuventulu. Eará de nu va ascultá de ei, spune besericei.“ —

Ce vrumu noi cu deducerea acestui articlu? Dóra se scriamu o elogia preste institutiunile si sabórele nóstre protopopesci si parochiali? Dóra se le inaltiamu pana la stele? Departe se fia! Noi recunoscemu deplinu, (si cine nu va recunósce cu noi dinpreuna?) cá intru acele se incuibara nu puçine rele in decursulu temporiloru; cá decretari cá acele, prin cari vediumu cumca in Germani'a câte-va concilie fure silite se restringa abuserile unoru episcopi facute cu ocasiunea sinódeloru de moralitate, nesce decrete de acele dieu nici la noi n'aru fi stricatu façia cu recomandările date de unii protopopi unoru individi spre a fi primiti la teologi'a morala; façia cu tacsele de multeori arbitrarie storse pentru siedulele de cununia; façia cu spesirile, ce le casiunau la judecatile de despartîri, scl. De ací inse nu urméza, cá acele institute besericesci venerande se se arunce eaca asia numai in camar'a de vechiture. Abusulu stérge-se, eara nu usulu. Refórme-se ele amesuratu cerintieloru de adi; tienase la o padire esacta a legiloru; otarésca-se o supraveghiare strinsa, o controla apriga incepundu de la capu pana la cele din urma institute ale besericei nóstre: atunci nemicu nu va fi simpleminte de típatu, atunci tóte voru merge bine; Dincontra, fora de conditionile acumu enumerate se fimu siguri, cá si institutiunile cele mai sante, cá si asiediemente angeresci, nu voru produce decátu in locu de struguri spini si polomide, nu voru respandí decátu nefericire, necasu, vaiu si amaru.

Intr' adevèru noi nu ne potemu contení, se nu punemu cu asta cale pre urm'a desu laudatului Binterim (in: Denkwürdigkeiten der christ.-kath. Kirche. Tom. V. part. 3 pag. 55.) si noi tuturor cugetatoriloru intrebară: óre n'ar fi de doritu, se se reintroduca si reactiveze acele institute, modificate dupa tempu, si pre acolo, pre unde ele póte voru fi incetatu? Cátu n'ar folosí si singura publicitatea acestoru judetie incontr'a desfrenului tenerimei, incontr'a negrigirei parintiloru façia cu educarea familiei loru crestinésca, incontr'a betiei, incontr'a prebegiriloru si sburdatiuniloru de nóptea, incontr'a atotpotintiei patimeloru, scl. „Eu credu-dice unu investiatu (in: Archiv für die Pastoral-Conferenzen, 1813. fasc. II. pag. 118. la Binterim I. c.) — cá in intréga imperati'a celoru vediute nu este ce-va mai infricosiatu, decátu ochiulu si limb'a conómeniloru nostri judecatori, cá represintanti ai omenimei. Nice chiaru celu inreutátitu, ce e in stare se despretiuesca mórtea, nu usioru suferè privirea cea seriosu admonitória a celoru drepti. Eará aici in sinódele laudate nu judeca numai unu omu singuru. Preste aceea nice poft'a dupa onóre pana e lumea nu se va stinge din pieptulu ómeniloru; eará dorulu firescu, de a fi respectatu de multime si mai cu séma de cei respectati, inca dóra mai tare impiedeca erumperea reului, decumu o potu impiedecá piedepsele dictate de legi.“

Educatiunea colegiala.

Omulu indata cu inceputulu esistintiei sale are tóte facultatile, câte le are si atunci, candu se afla in culmea perfectiunei sale; numai firesce cá acelea nu sunt desvoltate, ci sunt numai cá nesce semburi, ce au prinsu radecina in pamentu, inse nu s'au ivitu inca afara. Uda acumu pamentulu: si voru capetá potere, se voru intarí si-si voru face locu printre farmiturele de pamentu si se voru inaltiá preste suprafaçia lui. Uda numai o parte, eara un'a o lasa neudata, si vei vedé, cá numai semburi seau grauntiele udate voru esí afara si se voru intarí, precandu ceialalti seau nu voru resarí de locu, seau si de-si voru scóte capulu, din lips'a umediei se voru uscá, ear cei udati crescundu le voru astupá si locul unde au fostu, cátu nici nu se va mai cunosce.

Chiaru asia e si cu facultatile omului. Déca se punu acelea in activitate intru o forma, ele inca se desvolta intru o forma si de asemenea; ear dincontra desvoltarea loru va fi unitaterală. Se aducemu unu esemplu. Prunculu pecurariului jocandu-se in tierena face staulu, baga oi in elu, cel'a alu plugariului are boi si plugu, ara tieren'a etc. Si deunde vine acést'a? Nu de aiurea decátu de acolo, cá privindu adese ori cest'a plugulu eara cel'a turm'a tatane-so, prin influinti'a ce o esercéza acelea asupr'a-le, facultatile li-se punu in activitate, si repetindu-se acést'a de multe ori in urma resare acelu fenomenu, celu numimu aplecare. Tote acestea resulta numai din punerea in activitate a facultatiloru innascute, si acésta punere in activitate se intempla prin midílocirea organeloru, asupr'a caror'a influintieza nemidílocit'a impregiurime, in care se afla baiatul. Deunde urmeza de sine, cá nici prin imitare nici prin straformare din imperfectu in ce-va mai perfectu nu se produce nicicandu vre una facultate noua prin nici unu midílocu. „Ce nu este in prim'a sa origine omenescu, ce nu este in cea de antáia incoltire spiritualu, ce nu este in cele de antáiu misicari moralu, aceea nu va mai fi niciodata, ori cátu se va inaltiá, ori cátu de tare se va desvoltá. Precumu in adevèru nu se pote nasce din reu cand'va bine: asia nu se póte produce din aceea, ce in sine e animalicu, ce-va omnescu; din aceea, ce e in sine semtialu, ce-va sufletescu; din ce e necuratu in sine, ce-va spiritualu.“ (Pestalozzi F. 8. pag. 142). Acést'a e principiulu supremu, din care au se purceda regulele crescerei seau educatiunei adevèrate; deunde urméza, cá acést'a nu are a-se ocupá cu producerea seau crearea de facultati, ci numai cu desvoltarea loru punendu-le in activitate si dandu-le direptiunea cuvenita.

Educatiunea privesce natur'a omenésca cá unu totu organicu, pentru aceea totdeun'a ie in considerare atátu desvoltarea facultatiloru singuratice cátu si a tuturor'a laolalta si asia-si indrépta lucrarea sa. Precumu nu pote dins'a produce nemic'a, ce nu e seditu in natur'a omenésca de creatoriulu ei, chiaru asia de greu póte ea sterpi ce-va aplecare rea, nascuta prin desvoltarea gresita a facultatiloru si inradecinata prin necurmat'a repetire. Ba inca e chiaru cu nepotintia, mai alesu candu ar voi se-o sterga prin o singura oprire cá prin o stergere de péna. Pentru aceea ea nu va pasí niciodata negative ci positive, adeca voindu a sterpi ceva aplecare rea va pune facultatile in activitate spre contrariulu ei, cá ocupate fiindu cu estu din urma se adorma cea de antaiu. Natur'a omenésca e elastica si de aceea nu suferè a-se restringe deadreptulu. Opresce copilului ap'a cá totu acolo va scapá; dà-lu inse spre focu fara voi'a lui, cá se baga frica

in elu si fuge cá de lucru reu. Asiadara educatiunea adeverata voindu a inlaturá debilitatea, se va nevoi se inmultiésca poterile ce esista; ear cá se scape de retacire va nutri semburele adeverului, si incontr'a semiualitatiei va intari spiritulu.

Insu-si Mantuitoriulu, educatoriulu celu mai mare a genului omenescu, ne-a aratatu, cá educatiunea adeverata trebue se fie basata pre insusirile naturei omenesci; deci precumu religiunea fundata de elu e intogmita asia, cátu se póta cuprinde pre toti omenii de orice stare si conditiune: chiaru asia si educatiunea trebue se fia acomodata dupa indigintiele unui fiacarui si a tuturoru in generalu.

De aceea educatoriulu bunu va privi pre elevii sei de fii proprii si se va nevoi a-i ajutat fiacarui'a intru aceea ce are lipsa, intru atát'a in cátu are lipsa, si in modrulu acel'a in care pote se-i folosésca. Unde lipsesce mam'a, acolo trebue se-o suplinésca invetiatoriulu.

Educarea mai incolo avendu inaintea ochiloru natur'a omenésca nu va intrebuintia niciodata de acelea motive esterne, cari nu esu din natur'a poteriloru omenesci, si cari nu potu ave ce-va influentia asupra desvoltarei. Ea se va ferí de orice amestecare a motiveloru; deci voindu a sterni sentiulu de onore, nu va aplicá seau amestecá si motive, cari se referescu la rusine, nici se va incercá a bagá in elevu o emulare cu altii decátu cu sine insu-si; prin asta din urma se sternesce activitatea, precandu cea de antáiú póte chiaru se strice; asia educatoriulu va ave mare bucuria, candu elevulu emulandu cu sine insu-si va strigá cu faci'a serina si voiosa, cumu strigá odiniora elevulu grecu *εὐρηκα* (am aflatu).

Premitiendu acestea principie generali, din cari cele urmatorie voru fi cá nesce corolarie, se trecemu la impartirea educatiunei. Educatiunea e *neimpartita* seau *impartita*. Ast'a din urma are locu in familia si in asia numitele aluminate seau pensionate; ear cea de antáiú candu e impartita intre scola si casa, candu adica copilulu unu tempu prescisu se afla in scola eara cel'altu preacasa, fia cas'a parintiesca, fia institutu de crescere de orice numire: convictu, seminariu, colegiu. Deunde candu e vorb'a de educatiunea colegiala, intielegemu aceea, ce se dá pruncului candu e in colegiu seau institutu, eara nu si cea din scola, cumu e acést'a in aluminatele proprii, unde tóta educatiunea e concentrata in man'a unui dirigente, unde invetiatoriulu e si educatoriulu, unde in urma dirigintele stá in aceea relatiune cu ceialalti invetiatori si cu elevi, in care stá unu tata de familia faci'a cu familiarii sei. Atari institute la noi nu se afla de locu; deunde nici nu póte fi vorb'a decátu de aceea, unde educatiunea se imparte intre institutu cá atare si intre scóla.

De câte ori e vorba de a infintiá ce-va, totdeun'a se nasce intrebarea: de lipsa e lucrulu infintiandu ori nu? Deci, sunt de lipsa la noi colegiele ori nu? Si decasu de lipsa, cari sunt folosele ce le aducu acelea? Candu si in ce impregiurari aru aduce folosu in intielesulu deplinu a cuventului? — De respunsulu la intrebarea de antáiú me dispenséza proiectarea celoru trei colegie ori convicte, si anume: celu din Naseudu, a carui deschidere demultu o ascépta multi, deórace acolo nu au lipsitu midilócele banali, lucrulu de capetenia la ori ce intreprindere; alu doilea cel'a alu tractului Faragau, alu treilea celu din Blasiu, — déca e adeveru ce se vorbesce, cá din capitalulu desdaunarei pentru diecime, din care se impartia orecandu pane scolariloru seraci, din interesele capitalisate de atáti ani de candu a ince-

tatu impartirea panei pana in presinte, si din ofertele marinimóse a unoru demnitari besericesci se va radicá cátu de curundu unu colegiu grandiosu in tóta privintia, fia sub nume de colegiu, convictu, seminariu ori altcumu.

Remane se atingemu ce-va despre folosulu, ce l'aru aduce atari colegie.

Scienti'a fara cultura din afara e mánca si in lumea de adi nu multu ajunge. Esperienti'a ne invétia despre acést'a destulu de bine. Omulu fara cultura estetica prelanga tóta sciinti'a nu-si afla nicairi indestulare, eara faci'a cu altii pare cá nici nu se lovesce in vreo societate de ómeni; elu e cá unu rugu, din care ori cumu te vei intórce nu poti se iei o rosa fara ca se-te inspini. Unu atare vine apoi nesuferibilu, si loculu acomodatu pentru elu in casulu celu mai bunu e singura bibliotec'a sa, ear nicidecátu societatea, unde cultur'a din afara joca rola insemnata. Mai incolo, scienti'a fara taría de caracteru e veninulu celu mai tare, sierpele celu mai viclénu, a carui muscicare e greu de incungiuratu, si ranele urmate din ea greu de vindecatu. Candu unu omu amaritu sischimba caracterulu cá cameleonulu colorea: e numai unu lucru nebagatu in séma; ear candu unu omu cu scientie ample in debilitatea sa de caracteru se lasa a-se seduce, bá se demite pana a-si vinde interesele natiionali: atunci natiunea ce a produsu atari fii perfidi trebue se planga adeseori or'a, in care i-a produsu, si se sentia dorerea, ce i-au casinat'o proprii fii. — Si ambele acestea, si cultur'a si tari'a de caracteru se nesuesce a-le castigá si apropiá crescerea colegiala acelor'a, ce au parte de dins'a.

Cá se vorbimu acumu de noi insi-ne: cine nu scie, cumu se póte cresce tenerimea prin casele parintiesci? Cine nu scie, câte talente stralucite se ingrópa de vii, câte ramurele tenere, cari aru poté fi odata lucéferi straluciti a-i natiunei si patriei, se inadusiescu si se astupa cu totul inainte de ce s'ar fi cumoscutu, ce potea se-se faca din ele? Cine n'a vediutu in poporulu nostru case si de acelea, unde copiii trebue se-se faca rei? cáci anim'a frageda nu póte se nu bee din reutate, pana ce in urma tiene de bravura aceea, ce noi ne indatinamu a botezá cu numele de vitiu, crima si faradelege. „Càci”, díce oreține, „ce va invetiá altce-va copilulu unui omu, care e dedatu a blastemá si a vorbí vorbe de rusine, decátu a blastemá si a vorbí vorbede rusine?” (cf. Raumer Gesch. der Paedag. T. 1. p. 143.)

Dar abstragundu si de la aceea, vedemu numai ce se intempla cu copiii din parinti buni, crescuti bine precátu numai se póte acceptá de la dinsii, dupa ce esu din cas'a parintiésca. Atari copii se trametu la scola in departare; si ce cauta ei acolo? Dóra o familia nobila, unde se póta invetiá ce-va, se-se poleeze, se-si insusiésca nesce maniere fine si placute? Nu, cáci seraci'a dicta dincontra. Asia se templa, de anim'a cea buna vine intre spini si polomide, cari-i inadusiescu insusirile cele bune dandu locu si inaintandu cele rele, ce pasiescu in loculu acelor'a; asia se templa cu multe animi fragede, cari din caus'a seraciei devinu viptima coruptiunei si apunu inainte de tempu.

Sustienu dara: cá de erá unu institutu menitu pentru crescere, unde se devina atari copii buni, pre fundamentulu pusu in cas'a parintiésca, mare micu cumu a fostu, sub conducerea intielépta a unoru crescatori aru fi edificatu mai incolo si in urma s'ar fi alesu din ei aceea ce s'ar fi potutu numai dorí, earu nu s'ar fi datu prada peritiunei. Ba credu si aceea, cá si copii cu crescere mai rea — se intielege de sine nu de totu stricati — viindu

in o societate, cumu ar fi unu volegiu bine organisatu, preincetu s'aru curatî de penele cele rele, si ceea ce a neglesu mam'a ar suplinî educatoriulu bunu.

Viéti'a colegiala inse preste totu privita póte fi pre-câtu de folositoria, preatâtu si de stricatiósa, indata-ce colegiulu nu va fi bine organisatu si nu va fi direptiunea educatiunei binenimerita; si mai alesu deca aceea nu va fi basata pre natur'a eleviloru si petrunsa de spiritulu umanitatiei.

Se cercâmu dara: cari aru fi recerintiele educatiunei colegiali, cá aceea se corespunda scopului seu?

(va urmá.)

Corespondintie.

Lugosiu, 4. Iuliu 1865.

Stimate domnule redactoru! Eu intr' adevèru nu sciu, óre e vin'a mea seau nu e vin'a mea, cumca despre aparerea „Sionului romanescu“ pana in clipit'a cea din urma nemicu n'am auditu; inse atât'a sciu, ca esîrea lui la lumina — pentru mine neasceptata — cu atâtu m'a surprinsu mai placutu. A fostu acést'a o lumina de fulgeru din ceriu serinu, inse care nu amenintia periculu, ci care curatiesce atmosfer'a cea innadusîta de secet'a fierbintielei; seau mai bine, a fostu o radia, ce crépa nuorii cei grosi, cari acoperiau de mai lungu tempu, ti-se pare de o eternitate, ceriulu si te impedecau a te incaldî la invietóri'a lumina a sórelui, — o radi'a, carea dupa unu tempu indelungatu neguros si turbure apromite serinatate.

Ori si cumu se fia, se fii binevenitu, domnule redactoru, pre acestu terenu! Ti-gratulediu din anima la intreprinderea-ti salutare!

E lucru nenegabilu, cá — precumu si domni'a Ta dîci in „Program'a“ dnei Tale, — clerulu romanu a fostu totdeun'a faptorulu celu mai principale in conducerea poporului nostru la órescare cultura. Dóra si in istori'a culturei altoru popóre amu gasî ast'a; in astfelu de mesura, cá si la noi, de siguru nu. Declinitele impregiurari, corelatiuni sociali si politice ale natiunei nóstre au potutu se fia caus'a la acestu faptu. Beseric'a si clerulu si-a avutu si-si au si acumu meritele sale nedisputabili in privinti'a culturei natiunali Numai nu me potu conteni de a nu-mi esprime acea convingere, cá chiaru ast'a impregiurare i-a sedusu pre unii dintre barbati nostri mireni, ba si besericesci, cá se trapedie lucrulu in tempii mai noi prea supraficialminte, se nu dîcu cu nepasare faci'a cu beseric'a. —

Nime nu este, — si Domnedîcu mi-este martoru, cá spunu adevèrulu. — carui se-i jaca la anima mai tare decâtu mie interesulu, binele si inaintarea natiunei cá atarei'a; inse marturisescu sinceru, cá necicandu nu m'am potutu impacá cu acea idea, carea de cât'va tempu incóce se ivî pre suprafaci'a misticariloru si nesuintfeloru natiunali: cá adéca Biseric'a, respectivu religiunea se sierbésca de servitórea, de simplu instrumentu scopuriloru si tendintieloru natiunali ba am inceputu a me ingredî de acést'a idea monstruósa.

Natiunalitatea e natiunalitate; religiunea e religiune! Fia care a-si are scopurile sale sante si maretie. Cea tientédia la fericireaomului pamentésca; acésta, pre langa potentiarea si redicarea fericirei pamentesci la gradulu câtu se póte mai inaltu alu curatieniei, tinde la fericirea lui cerésca. — Óre nu este cu potintia, cá aceste dóue idee maretie se urmedie o carare paralela, se purcêda

mana in mana spre fericirea ómeniloru? si déca preste totu nu e cu potintia a incungiurá, cá una se nu se supuna altei'a, óre nu este mai ratiunabilu, mai logicu, cá cea spirituale se prevaledie fara inse a derogá prin acést'a celei materiali?

Eu sum natiunalistu bunu, inse sum si crestinu bunu dupa cumu mi prescria confesiunea mea. E de lipsa óre, cá se-mi vatemu sufletulu cu acelu cugetu, cá numai pentru acea sum si trebue se fiu crestinu bunu dupa regulele confesiunei mele, pentru cá prin asta mai pre usioru se mi ajungu scopurile mele natiunali? Ah ce conceptu intorsu. Ce piramida asiediata pre vervulu ei!

Beseric'a, religiunea nu cunósce interese lumesci ci numai ceresci, nu cunósce interese natiunali ci numai sufletesci; fara cá pentru aceea se fia inimic'a celoru de antâiu. Credinti'a si moralulu formédia nemarginit'a ei sfera. Religiunea e si trebue se fia o incapere, in carea sute si sute de natiunalitati se-si afle adapostulu si refugiulu loru chiaru pentru aceea, pentru cá religiunea e aceea, carea in partea sa morale invétia amóre cátra natiune si fidelitate cátra patria. De locu ce religiunea figurédia *numai* cá manta seau asilu pentru un'a seau alt'a natiunalitate ori clasa de ómeni, spre ajungerea scopuriloru temporane: incéta misiunea ei sublime, se preface in unu instrumentu vile spre scopuri, desî folositorie, inse totusi secundarie, si nu e alt'a decâtu unu conglomeratu de statute pentru o reuniune, decâtu o constitutiune pentru o tíera, carea adi se aduce, mane, popostindu impregiurarile, se modifica, seau se restórna de totu.

Câte natiunalitati nu cunóscemu. cari prelanga dóue seau trei confesiuni si-pastrédia fidelmente natiunalitatea sa? Câte religiuni nu cunóscemu, cari intre credintiosiloru numera dieci de natiunalitati? Ce va se dîca acestia? Acea, cá unii cá acei'a, cari cu totu pretiulu sustîenu si interescu, cá: cutare seau cutare religiune e nedespartibilu colipita cu cutare seau cutare natiunalitate, seau cum cu cutare si cutare natiune deslipindu-se, de dupa convingerea animei, de cutare si cutare confesiune si-periclitédia natiunalitatea, — acesti'a, dîcu, cari intarescu asia ce-va, nu voiu se dîcu, cá intr' adinsu se silscu a mistificá pre poporu, si statorescu principie false, ci aceea afirmediu la tóta intemplarea, cá despre unu obieptu momentosu si de cea mai mare importantia judeca supraficialminte.

Se nu mi se interpretedie vorbele in intielesu stengaciu. Suculu, medu'a dîseloru mele nu e alt'a, decâtu, cá religiunea nu face natiunalitatea, neci natiunalitatea religiunea. Inse din contra ori de ce religiune se me tienu, trebue se fiu fiu credintiosu alu natiunei mele; asemenea ori de ce natiunalitate sum, trebue se me tienu de acea religiune, carea dupa convingerea mea laintrica, *nu natiunale ci confesiunale*, trebue cá omu de omenia se o urmediu. Firesce despre accia aici neci vorba nu pote fi, cari neci o religiune n'au, seau cari faci'a cu tóte religiunile si besericele se pórtu cu totulu indiferinti. — —

Este, domnule redactoru! cá e unu obieptu cuviosu si strainu acest'a care póte multoru nu le va fi spre placere? Si totusi trebuiá se-lu tingu cá prin trécatu; totusi nicairi nu potui aflá pentru atingerea lui unu campu mai corespondiatoriu decâtu chiaru „Sionulu“ domniei Tale.

Lucrurile nóstre besericesci in multe ronduri si in multe tipuri se pertraptara pana acumu prin Foie politice. Se pertraptara unele de totulu unilateralu — dupa

parerea mea; se invinuirea persóne cari, déca sunt rane de vindecatu, — ceea ce nu se póte negá, — dénsel neci decátu nu sunt de vina la acelea; se descoperira scaderi si defepte, parte reali parte intipuite, cá se le cunosca tóta lumea, inca si acei'a, cari se bucura de ele. Si eu nice candu nu me potui resolvá a pasi cu ideele mele la midilocu, pentru cá me sfiamu a-le impartasi acelea prin organe necompetente.

Si pentru acea si a dóu'a óra se fii binevenitu, domnulu mieu, cu Fói'a besericesca a domniei Tale, ni iarea din candu in candu, cu fratiésc'a-ti invoire, si eu voiu se depunu rezultatulu meditatiuniloru mele mai in detaiu, decátu cumu facui acumu in generalitate. *)

Me nutresce speranti'a, cá pre langa marinimos'a partinire a archierciloru nostri, despre carca neci cá itertatu a-ne indoí, si a preotiloru romani gr. cat, a caroru numeru in Austri'a suie preste o miie si diumetate precumu si a intielegintiloru mireni, acést'a foía va se devina un'a dintre celea mai cetite, va se inflóresca cá finiculu, si va se sustee tare si neclatita cá muntele Domnului, alu carui nume-lu pórtá. Faxit Deus!

Din San-Miclosiulu mare, in 7. Iuliu 1865.

Surprinderea placuta, ce ni-o facú „Sionulu romanescu“ e identica cu acelu dulce sentimentu, *ce-lu simte omulu crestinu, candu-i sosesse o dulce bucuria dupaa sale multe rogatiuni*. Vedemu intr' insulu pre aoperatoriulu causeroru nóstre besericesci, si prevedemu viitoriulu religiunci nóstre, ca alu adeverului, triumfandu preste nespusele suferintie, ce se vedu a nu mai avé capetu. Dícu, animele nóstre atátu de intristate, cu sosirea „Sionului“ palpítara de bucuria; — dar' vai nuorii cei grei, ce ne apasa si se légana ominosi preste esistinti'a nóstra besericesca, nu ne lasa nici unu minutu de fericire neturburata; chiaru si acelu dulce sentimentu nu remsta catstu, cáci o trista fama sosita din comun'a Banatu-Comlosiu ne-schimbá tóta bucuri'a.

Ne-intristá, dícu; cáci primiramu chiaru in in acel'a momentu faim'a: cá solgabiroulu cu unu escortu de gendarmi si panduri oprí pe parochulu unitu a inmormentá in *çimterimulu comunu*, chiaru candu respectivulu parochu erá se intre pre usi'a çimterimului spre a depune pre unu parochianu alu seu in loculu celu de pacc. Si, pecunia mi-se serie, solgabiroulu a luat cu escortulu cadavrulu si l'a dusu nu fora mare scandalu in çimterimulu r. cat. S. mai póte asia ce-va acumu in sec. a. XIX.?

Publiculu cititoriu va fí dóra cititu in foile straine, cá caus'a çimterimului comunu face la noi in Banatu unu sgomotu revoltatoriu, si cá preotii uniti sunt infestati in modu de totu necrutatoriu decátra unii chiaru candu preotulu unitu are de a face cu santieni'a si cu Domnedicu.

Dorerea nóstra pentru aceste nedreptátri e cu atátu mai mare, cáci pre noi insi-si Romanii fratii nostrii gr. orientali, caror'a noi le dorimu progresu si libertate de la Serbi, ei insi-si ne infestédia, ne dau acést'a lovitura; Romanii, frati cu noi, voiescu se ne eschida din loculu acel'a, unde ne légá atáte suveniri desí triste dara unui sufletu crestinescu pretióse, atáte datine stramosiesci si consolatorie, — si, repetiescu, chiaru acumu candu sperasemu, *cá pentru trecutulu nostru ni-se va recunosce presintele*.

Nicesantitatea, nice datinele stramosiesci, necu chiaru lacremile unei mame, stórse de dorere pre crucea filorú sei, pre unii atari vedu cá nu-i descépta la acea: cá

*) Astfelu de oferiri generóse totdeun'a voru intempiná din parte-ne cea mai sincera recunoscintia. Red.

suntemu frati de unu sange, de-si diferiti in credintia, carii ar trebuí se dorimu contielegerea, de care avemu atát'a necesitate acumu candu voimu se *regeneramu nationalitatea*.

Candu voru precepe odata unii cá acesti'a, cá in trist'a lorú prudintia se facu unélta strainiloru spre a sedí in poporu sementi'a discordiei? Mai multu ne miramu inse, cumu de unele tribunale se pléca asia de usioru dupa voi'a unorú omeni, cari conturba pacea poporului insetatu de ea?

Speramu, cá marit'a episcopia lugosiana va face dispusetiuni la locurile mai inalte, cá procedurele acestea revoltatorie se nu mai strice pacea poporului, nice in comitatulu Torontalului, nice pre aiurea.

V. Grozescu, parochu.

Inscientiari din provinci'a nóstra besericesca.

Dieces'a Oradei-mari. Santulu parinte, capulu vedibile alu besericeii lui Christosu, indreptá in 27 Maiu a. c. o preagratiósa scrisóre cátra prealuminatulu archipastoriu alu diecesei gr. c. oradane, cá respunsu la adres'a omagiala tramisa de ilustritatea sa in numele seu si alu eparchiei sale intregi santitatei sale pontificelului pentru actele din 8 Diecembre a. tr. Noi o cuminecamu in tra ducere, ce o facumu din „Religio.“

„Piu P. P. IX. Venerabile frate, mantuire si binecuventare apostolica! Ne-amu bucuratu, venerabile frate, cá Tu, clerulu si poporulu Teu, n'ati ascultatú numai, ci ati si primitu cu anim'a voiosa documentele, prin cari amu desemnatu, descoperitu, si aforisitu cei mai defrunte erori a etatiei nostre, cá se departamu de la intinarea si molipsirea acelor'a turm'a lui Christosu incredintiata Nouc. Si precandu aplecarea acést'a a vointieloru vostre, vrednica de a fí recomandata, Ne-apromite mai multe folose a nesuintiei si silintiei nostre, — pre atunei sperarea nóstra conceputa o mai intaresce evlaví'a aceea, cu care poporulu Teu, de abia primindu faim'a despre binefacerea adusa pre altariulu daruriloru spirituali, delocu s'a apropiatu de tronulu gratiei, cá se dobendesca indurarea, si se afle charulu in ajutoriu de lipsa.“

„O de ar intorce de la faci'a nostra, mani'a sa Celu Prea inaltu, totu asia si pretotindenea induranduse spre foradelegile nostre, si surupandu cu deseversire certele, inimicitiele si toti erorii, ar reintorce in urma pacea si liniscea cea demultu oftata! Ast'a o prevestimu, precumu intregului rotogolu, totu astfelu si anumitu diecesei Tale, dandu cu tota iubirea binecuventarea apostolica Tic, clerului si poporului Teu, cá auguriu a partinirei ceresci, si cá gagiú a vointiei Nostre prea aplecate spre Tine.“

„Datu in Rom'a, la s. Pietru; in 27 Maiu 1865. Anulu alu 19. a pontificatului nostru. Piu P. P. alu IX.“

Reverendisimulu domnu canonicu Dr. Ioanu Vancia cu resolutiune din 9 Iuniu se numí de inspectoriu scolariu supremu pentru scólele din díes'a Oradei mari.

Dieces'a Lugosiului. Chiaru in diu'a nascerei diurnalului nostru, in 1. Iuliu, se predede beserica din Visagu credintiosiloru gr. catolici neofiti. La actulu serbatorescu alu receperei pre Ilustritatea sa episcopulu diecesanu l'a represintatu reverendisimulu domnu prepositu Simeonu Moldovanu. — Acest'a, dupa precedintiele cu comunele Vermesiu si Nevrincea, e alu treilea casu, ce facú

stirbire in art. XX. §. 7. din legile din 1848. Erá si e dupa parerea nóstra si nedreptu, cá déca maioritarea precumpenitória a locuitorilor seau mai comun'a intréga-si muta convingerea religiunaria, beseric'a facuta si sustienuta de dinsi totusi se si-o piérda, ramanendu aceea in proprietatea unci minoritati adeseori de totului neinsemnate, precumu d. e. si in comun'a laudata, cumu spunu, in man'a aloru 18—20 de locuitori, preste aceea nici nu bastinasi ci Serbi inmigrati, fácia cu câteva miie trecute la s. unire. Alt'a e unde statulu contribue pentru redicarea si repararea besericeloru; acolo statulu firesce cá are in orice casu dreptu a-si pastrá ce e alu seu. La dincontra stámu prelanga convingerea-ne respicata mai susu, si sustienemu acea teoria, acelu principiu pentru noi si si pentru altii fácia cu noi. Dreptatepreste tóte! Preat mundus, fiat justitia.

Static'a scóleloru din dieces'a Ghierlei.

(urmare.)

Scólele triviale din districtulu Naseudului. Scóle de aceste in districtulu Naseudului se afla 5, si anume: 3 in valea Rocnei, numite a Somesianiloru, adica in Zagr'a, Telciu, si San-Georgiu; mai incolo un'a in tienstulu Borgoului a Borgoveniloru, si alt'a in Monoru a Tergoveniloru dísa. Lipsindu organizarea tuturoru acestoru scóle, spre scopulu reorganizarei loru locuitorii districtului jerfira $\frac{3}{4}$ parti din venitul dreptulu de popinatu. Restituindu-se mai tardiu dreptulu regale numai locuitoriloru din valea Rocnei, reorganizarea se potú estinde numai la cele trei scóle ale Somesianiloru. Acést'a se facú in adunarea comitetului administratoriu de fondurile granitariesti tienuta in a. tr. Cá basa legale pentru acést'a se luá ordinatiunea ministeriului de cultu din a. 1855. Acést'a prescrie, cá fiacare scóla triviale se aiba câte 3 invetiatori, si clasele triviale se suplinésca loculu la 3 clase normali. Scólele amintite asiadara sunt cu câte 3 clase si 3 invetiatori, inse asia, cátu clasa I. e impreunata cu scól'a comunale din comun'a respectiva, alu carei invetiatoriu se platesce de cátra comuna cu léfa anuale de 240 fl. Aceste 3 scóle triv. se distingu de cele 31 scóle comunali din districtu atátu in mesur'a invetiaturei cátu si prin aceea, cá in ele se invétia si germanesce. Numerulu scolariloru oblegati e celu fipsatu inca desub militaría; ci asta-di acél'a s'a maritu din cauza cá scólele triviale le cérca si fii negranitari. In anulu scolasticu 186 $\frac{3}{4}$ adica in San-Georgiu 54 de scolari, in Telciu 40, eara in Zagr'a 32 de scolari au cercetatu scól'a triviale. — Incátu pentru scólele din Monoru si Borgo-Prundu, aceste-su dorere inca neorganizate, din cauza, cá locuitorii acestoru tienuturi din fostulu regimentu II. romanescu nu au capetatu dreptulu regalieloru, de care se bucura acumu cei de odinaóra frati ai loru de arme; fora inse cá se-i fia parasitu in acést'a privintia sperarea in preainalt'a gratia imperatésca, la carea s'a indatinatu Romanulu a-si luá refugiu in necasurile sale si a-si cercá dreptate, si de la carea niciodata nu s'a reintorsu nemangaiatu.

Pana aici corespundintele noctru. Noi ne luamu voia a face cu calea acést'a intrebarea: cumu stau si celalalte scóle de capetenia din tener'a dieces'a? Eará anunitu: in ce stare se afla scól'a principala nu demultu intemeiata din Lapusiulu ungurescu? Mai incolo: ce e cu preparand'a din Sighetulu Marmatiei, eara desclinitu

cu gimnasiulu micu din Selagiu-Siemleu, unde mai anicerti prelegeau doui Romani cá profesori gimnasiali? In tempurile nefavorabili nu demultu trecute Romanulu si de unde avea dreptu mai invederatu cá lumin'a dílei erá adeseori respinsu; si totusi la gimnasiulu din Siemleu chiaru pre atunci posiedeamu dreptulu susu laudatu. Prin ce fatalitate potúmu pierde acelu dreptu chiaru adi, candu sórtea a inceputu a mai suride si Romanului? Ne rogamu cu tóta reverint'a, in interesulu comunu, de respinsu din partea celoru competinti.

Literatura.*)

Salba besericésca-literaria, anulu II. Explicare cu temeiu si usióra de preceptu a catechismului cat., insoçita de esemple acomodate si alese. Cá carte ajutatórie la instruirea catechetica in scóla si in beserica, si cá carte de cititu pentru familiile crestine; de I. Deharbe. Prelucrata de membrii soçietatei bes.-literarie a teol. rom. din Vien'a. Tom. I. Vien'a 1865. — Despre anula I. alu Salbei bes. lit., care ne aduse in traducere pre „Fabiol'a, seau beseric'a catacumbeloru“, cei competinti si-au datu favorabil'a judecata, cumca e o carte, care nu póte se lipsésca din cas'a nici unui Romanu bunu. In privint'a opului presinte speramu, cá dupa puçina frundiarire printr'insulu sentint'a acelor'asi se va uní predeplinu cu a nóstra, candu dícemu, cá e o carte, care nu póte se lipsésca din cas'a nici unui crestinu bunu. Tomulu acést'a tractéza despre credintia, asísidera si alu doilea; ear' alu treilea despre morala, alu patrilea despre midlócele gratiei, amesuratu impartírei generali a catechismului. Tomurile din urma inca se promitu cá voru esí la lumina cátu mai in scurtu tempu. — Pretiulu 1 fl. 50 cr. v. a.

Perrone J. Praelectiones theol. de virtutibus fidei, spei et charitatis. Romae. Pr. 1 fl. 25 cr. v. a. — Cu acést'a-si finí renumitul dogmaticu faimosulu opu cunoscutu in tóta lumea catolica. E de ajunsu numele spre recomandarea opului presinte.

Caesaris Baronii Annales ecclesiastici denuo excussi et ad nostra usque tempora perducti, ab Aug. Theiner, Vaticani Praefecto. In 45—50 tom. — Cele de antáiu trei tomuri esíra de sub tipariu.

Bibel und Astronomie, von J. H. Kurtz, Dr. Th. u. ord. Prof., Berlin. Pr. 2. tal. — Dealtmintrea nu de condemnatu; ma in espunerea si aplicarea santei scripture se cumpenesce tare cátra protestantismu.

Bibliotheca transilvanica der über Siebenbürgen erschienenen Bücher, Landkarten etc. etc. Prag bei Credner. — Promite a fí de interesu pentru istori'a patriei nostre.

Ochire prin lumea politica.

(din 1—14 Iuliu.)

Cronica interna. Pre terenulu politicu de unu tempu incóce domnesce seceta. Nu e mirare, deórace ne aflamu in anutempulu celu mai caldurosu, intru carele diplomatii si cei ce facu politic'a inalta cérca bucurosi unu picu de recreare in caletorie, prin scaldatori si alte asemeni. Dreptu-ce nu numai in imperat'a nóstra, ci si in strainatate evenimentulu mai de capetenia, ce ocupa

*) Tóte cartile publicate si publicande in Sionulu rom. se potú capétá cu procente moderate in librari'a lui Meyer et Comp. aici in Vien'a (Singerstrasse, Nr. 7.)

animele, e inca totu cris'a nóstra ministeriala. De la noulu ministeriu adica, de la program'a lui cá cuprin-dietórie de incheiaturele credintiei sale, ear mai alesu de la rezultatulu, cu care póte va fi norocitu a purcede intru deslegarea si compunerea intrebatiunei unguresci, ascépta nu fora temeiu si nu fora incordare tóta lumea in politic'a Austriei esterna o direptiunea nóua, mai influintiátoria decâtu cea de pana acumu asupr'a destineloru europene. Intr' aceea publiculu curiosu indarnu apuca pre tóta diu'a dupa gazetele oficióse, pentru cá se citésca din ele list'a nouiloru svatuitoriu ai corónei —: inca totu ministeriulu celu vechiu tiene frenele, desí stà numai cá frundi'a pre apa si dilele-i sunt numerate. Ba presuntivulu urmatoriu alu ministrului de statu, com. Belcredi, in locu de a se ingrigí, cumu se credea, de compunerea ministeriului, ce va fi botediatu dupa numele seu, chiaru in dilele aceste plecà spre nu puçina mirare generala la scalde. Firesce cà fiacine-si sfarma capulu a dá de caus'a lungului acestu interimu de ministerie. Nóue ni se pare símilitur'a usióra de gacitu. E lucru cunoscutu adica, cumca noulu cancelariu ungurescu, domnulu de Majláth, e unulu din barbatii, cari stau neclatiti prelanga continuitatea de dereptu a Ungariei, si debunaséma astfeliu de barbati voru fi si fiitorii soçi ai domniei sale in svatulu ministerialu. Ci unu atare ministeriu nu póte nicidecumu si niciodata se pasiésca inaintea senatului imperialu de adi, carele diu urma negà acea continuitate de dereptu din acelu momentu, intru carele prin o fictiune iuristica, cu tóte cà represintantii Ungariei lipsiau, se dechiarà de represintante alu imperiului intregu. De aci se póte cugetá starea cea neplacuta, in carea se afla adi mai alesu cas'a deputatiloru a senatului imperialu; de aci se esplica si fric'a pánica a aperatoriloru neconditiunati ai patentei din Fauru, de aci strigare loru, cá noulu ministeriu se recunósca senatulu imperialu presinte de *largu*, cara nu numai cá *angustu*. Ce se va templá, ce va aduce diu'a de mane: vomu vedé; pana atunci sustienemu, cá in numerulu primu, cà ministeriulu Schmerling va mai functiuná pana la inchiderea siesiunei parlamentarie.

Cronica esterna. Varietatea desfatéza. Si o atare varietate se paru cà voira a produce in monotoní'a politiceii esterne cei ce reimprospetara faim'a despre tiene-rea congresului europénu, proieptatu mai anu de imperatulu Franciloru. Scirea laudata cerculá cá fulgerulu prin tóte diurnalele, din cari unele voiau a sci, cá Prusi'a, Rusi'a, Itali'a si Spani'a si-aru fi si datu invoirea. De-si ea se si demintá cá o simpla scornitura, lectoriulu inse va fi sciendu cu noi dinpreuna, cà unu congresu europénu generalu, carele se revéda tractatulu de Vien'a din 1815, atátu de fatalu pentru famili'a Bonaparte, e ide'a predilecta a lui Napoleonu III., a acelui barbatu genialu si cu vointia de feru. Óre nu fú scirea aceea si acumu inadinsu aruncata in lume, cu scopu in-vederatu de a pipái pulsulu, seau cumu se mai díce, de a sondá terenulu? —

Din dóuedieci si nóue de episcopi esilati ai Italiei, cei dóuedieci si doui, ce se dusera de buna voia in esiliu, se potu intórce la resiedintiele loru, cara restituirea celor' alalti, pre cari i-a fostu departatu regimulu cu forti'a, inca se spera. Ast'a se díce a fi efectulu epistolei santului parinte càtra regele Victóriu Emanuele. Déca capii-su dispusi a se impacá, lucrulu nu e asia de desperatu.

Prusi'a staruesce la cabinetulu vienesu, cá in unire se silesca pre printiulu de Augustenburg a-se departá pre

tempulu alegeriloru pentru adunarea staturiloru seau dieta din ducatele Schleswig si Holstein. Ea se teme, cá pirncipele se nu influintieze alegerile. Curiósa frica! Principele asia dicundu cum an'a góla va influintiá alegerile, cara comisarii aliatiloru cu oficiantii subalterni si 40.000 de baionete la spate nu.

In 4 a lunei curgatórie se impliní a optu-dieci si nóuelea anu, decandu cele treispradiece colonie britice din Americ'a de nordu revoltandu, si -prochiamara in 1775 in cas'a magistratuala din Filadelfi'a nedependinti'a. Diu'a aniversaria se serbà prin tóte cetatile lumei vechi si nóue decâtu organele regimului din Washington in modu oficialu; eara de càtra fiii republicei nordu-americané aceasi dí de buna-séma niciodata nu s'a serbatu cu consciencia mai superba si mai inaltiatá, decâtu estu-tempu, dupa o lupta atátu de crancena si cerbicósa, carea amenintiá cu apunere unic'a potere mare democratica din lume.

Varietati.

Escelinti'a sa domnulu priesiedinte L. V. Popu deschise adi siedintiele tribunalului supr. transilv. cu o cuventare latina.

Emininti'a sa principele pimate alu Ungariei *Scitovszky* a depusu la capitululu din Strigonu o suma de 200.000 fl. spre intemeierea si dotarea statornica a gim-siului archiepiscopescu din Sambat'a-mare.

Reverendisimulu domnu archimandritu si protopopu gr. or. din Brasiovu, Ioanu Popasu, se denumí de episcopu alu nouei dícese romanesci gr. or. de Caranu-Siebisiu.

Terminulu constituirei eparchieloru rom. gr. or. su Caranu-Siebisiu si Aradu e ficsatu pre 15. Iuliu a. c., de la care terminu incependu numitele dícese voru fi subordonate juredictiunei metropolitane din Sabiiu.

Esamenile semestrali de véra de la facultatea teologica a universitatiei de aici sunt in curgere. Patru-anitii au si gatatu. Din seminariulu nostru gr. c. centr. esu in acestu anu cinci clerici absoluti, anume domnii: Vas. Crisianu si Ioanu Laslo din archidiec., Vas. Piscoreanu din d. Oradei, Macsimu Popu din d. Ghierlei, si Georg. Telescu din d. Lugosiului. Binecuvntarea lui Domnedieu i-insoçiesca in scol'a vietiei, in carea pasiescu.

Post'a redactiunei. P. t. domniloru: I. M. in Bl. Pare cà esti din Spart'a, asia de laconicu ne-scrii. — I. A. in T. Ne-deoblegi preamultu. Cele tramise si tramitiende le-vomu folosi. In locu de estrasu mai bine ne-ai tramite-o intréga, erga retramitere; afara déca cum'va ai de scopu se comentezi acele estrase. — I. D. in Baiuti. Unu binevoitoriu Ti-a platitu Sionulu r. pentru semestrulu curinte. — V. I. in O. Epistol'a domniei Tale suna cámu a lectiune data unui suspectu; cu tóte aceste nu o luamu in nume de reu, crediendu, cà a purcesu din iubire fratiésca, si de aceea concursulu, ce ni-lu promiti, ne-va fi binevenitu. Iérta-ne se-Ti spunemu, cà noi ne-amu trasu bine sém'a cu toti scopulii de feritu; rezultatulu lu-depuseramu in „Programa“, de la carea avemu tare propusu a nu-ne abate nici cátu e negru sub unghia. Dici, cà „intoleranti'a doctrinala e caracteristic'a beseriei lui Christosu, cà cu acea intoleranti'a inceputu si fundatu beserie'a sa Maniuitoriulu.“ Dincontra, parerea nóstra e, cà, cuventulu *netolerantia* proprie nici n'ar avé locu in scienti'a teologica crestina, si cà (dupa Luc'a 9, 53—55) *iubirea, cerésc'a iubire* e caracteristic'a adeverata a relegei dulcelui Isusu, pre carele beserie'a nóstra in tóta diu'a si tóta ór'a-lu numesce „bunu si iubitoriulu de ómeni Domnedieulu nostru.“ Preurma noi avemu dóue regule de viétia; un'a, trasa din esperientia, ne-díce: *cu animositati nu vei scóte la capetáiuu niciodata ce-va lucru de dómne-ajuta*; ceealalta, ce o invetiaramu de la s. Franciscu Sales., ne-incredintiéza: *cà cu unu picuru de miere poti prinde o multíme de musce, dara cu o bute de otietu nici un'a.* Dealtmintrea pace si salutare fratiésca!